

Ambiguitatea, un “rău necesar” și savuros în generarea comicului lingvistic (Ambiguity: A Blessing in Disguise as a Language-Humour Generating Device)

Gina MĂCIUCĂ,

“Ștefan cel Mare” University of Suceava, Romania

Abstract: After briefly surveying several of the most ventilated theories accounting for linguistic ambiguity, as well as the main attempts at subcategorising the phenomenon at issue in the second section, we submit to the reader in the third section a selection of ten language humour specimens which make up the research subcorpus of the present contribution and which are part and parcel of a much larger one amounting to approxim. 150 examples. The ten specimens have been extracted from the English subarea of the corpus, in order to more accurately showcase the ambiguity enablers which this particular language preeminently boasts on account of its being possessed of a rather meagre morphology, with a prolific semantics doing a fantastic job for it. The fourth section thoroughly anatomizes the humour-generating devices at work in the specimens selected, while advancing modest proposals for translation of the jokes into Romanian or languacultural substitution thereof where punchline preservation can be effected with no great difficulty.

Keywords: ambiguity, language humour, English, Romanian, languaculture, translation

I. Observații preliminare

După o survolare succintă a diverselor teorii avansate cu scopul de a explica fenomenul ambiguității lingvistice, precum și a încercărilor de subclasificare a respectivului fenomen, pe parcursul celei de a doua secțiuni, propunem cititorului în secțiunea a treia o selecție de zece mostre de linguicomedie, reprezentând minicorpusul de cercetare al studiului de față, inclus într-unul mult mai amplu, care însumează aproximativ 150 de

exemple. Mostrele au fost extrase din subcorpusul de limbă engleză, pentru a putea evidenția mai bine „potențiatorii de ambiguitate” – traducere propusă de noi pentru termenul *ambiguity enablers* (v. *infra*) –, care populează într-un număr mult mai mare respectiva limbă, dată fiind precaritatea morfologică a acesteia, compensată, inevitabil, printr-o semantică luxuriantă.

Secțiunea a patra, structurată pe baza (sub)tipurilor de ambiguitate ilustrate, analizează mecanismele comicogene ale celor zece anecdote. Pe alocuri se propun și echivalente de traducere în limba română – sau chiar substitute linguaculturale –, dar numai acolo unde transpunerea poantei se poate face cu succes fără mare dificultate. Având în vedere faptul că analiza traductibilității mostrelor de umor lingvistic investigate nu intră în spectrul de interes al prezentei cercetări, aceasta va face obiectul unui demers științific separat într-un studiu *per se*.

II. Observații teoretice

II.1 Diverse abordări ale mecanismelor de rezoluție

Investigate cu acribie și cerbicie în egală măsură de cercetători din domenii precum psiholingvistica, psihologia cognitivă și lingvistica cognitivă sau computațională, mecanismele de rezoluție a ambiguității, care intervin în procesarea secvențelor de informație, au dat naștere la o serie întreagă de modele teoretice, fiecare dintre acestea având pretenția că le-au descifrat și le explică pe cele dintâi cu cea mai mare acuratețe¹.

¹ V. Frazier, 1979, *the garden-path model; exhaustive access model, selective/direct access model, ordered and reordered access models, graded salience hypothesis* (cf. Giora, 2003 pentru descrierea detaliată a respectivelor modele), *referential theory* (Altmann & Steedman, 1988), *unrestricted race model* (van Gompel et. al. 2000).

Hulită la început de mulți teoreticieni ca principal obstacol în procesarea mesajului informațional, ambiguitatea, premeditată sau nu, pare să se insinueze în ultimul timp, încet dar sigur, în grațiile lingviștilor, datorită fabulosului său potențial de exploatare în zona linguicomediei.

Numărându-se printre primii care au pus în evidență acest din urmă fapt, Greimas (1966) a avansat modelul structurii bipartite a anecdotelor, cu o secvență care include o opoziție, o variație semantică, sau „izotopie”, și cealaltă, care ascunde opoziția prin intermediul unui conector, sau „camuflaj” (1970).

Tributară aceluiași tipar logic – cu inerențele diferențe terminologice – The Semantic Script Theory of Humor a lui Raskin (1979) a evidențiat două criterii principale care trebuie respectate de orice text comicofor minimal (i. e. care conține o singură glumă, cf.: *single-joke-carrying text*), și anume: compatibilitatea integrală sau parțială a textului respectiv cu două scripturi diferite², și opoziția semantică care ia naștere între ultimele două, cu postularea în același timp a existenței unui declanșator de schimbare a *script*-ului semantic (cf. *a semantic-script-switch trigger*, trad. n.) reprezentat de ambiguitate ca atare sau de o contradicție.

Ambele modele discutate *supra* (proapse de Greimas și Raskin) au fost preluate și dezvoltate ulterior de Attardo (1994) (v. analiza meticuloasă a *Isotopy-Disjunction Model*, precum și *The General Theory of Verbal Humor*), care a studiat în principal elementele cu rol de conectare și, respectiv, de întrerupere a celor două faze semantice (numite *connector* și *disjuncter*), concentrându-se cu precădere asupra interferenței comicogene a

² *Script*-ul e definit ca „segment organizat de informație” (cf. *organized chunk of information*, Raskin 1985: 99; trad. n.).

acestora. Descrisă succint, într-o primă fază conectorul validează un sens, numit sens 1, care este activat și menținut până când se produce invalidarea prin intermediul disjunctivului, cu reinterpretarea (*backtracking*) instantanee a sensului 1 și validarea ulterioară a sensului opus (numit sens 2), în faza a doua. În anumite cazuri disjunctivul și conectorul sunt reprezentați de același item lexical sau secvență lexematică (i. e. nu sunt distincți), fapt ce atrage după sine suprapunerea reinterpretării sensului 1 și validării sensului 2.

Oaks (1994) este autorul unei alte abordări, demne de menționat, de data aceasta cu o mai pronunțată tentă empirică, remarcându-se prin aceea că evidențiază o multitudine de așa-numiți „potențiatori de ambiguitate” (cf. *ambiguity enablers*, trad. n.), reprezentați de clase lexematice precum articolele, conjuncțiile, verbele etc. (îndeosebi pentru subtipul sintactic de ambiguitate de clasă – v. secțiunea I.2 *infra*).

În fine³, se cuvine menționat aici studiul de o importanță crucială a R. Giora (2003), care introduce un factor de influență nou, și mult mai plauzibil, capabil să motiveze schimbarea de *script* semantic sau dinamica relației disjunctiv-conector postulate de Raskin, respectiv de Attardo, și anume „relevanța” (cf. *saliency*, trad. n.). Mai precis, menținându-se în cadrul aceleiași interpretări bipartite, Giora pornește de la ipoteza că, atunci când citim/auzim o glumă, este procesat mai întâi sensul cel mai relevant al unui lexem, care și rămâne în vigoare atâta timp cât e compatibil cu contextul dat, până în momentul apariției unui context ulterior care îl invalidează, activând astfel sensul al doilea, mai puțin relevant (*scil.* „previzibil”).

³ Din motive obiective subînțelese, ne vom limita survolarea literaturii de specialitate din subdomeniul analizat la studiile care expun strategiile cele mai relevante pentru cercetarea noastră.

II.2 Perspective taxonomice

În mod tradițional, fenomenul lingvistic în discuție a fost investigat din două perspective taxonomice mai largi: ambiguitatea lexicală și ambiguitatea structurală. Prima categorie, la rândul-i, se subramifică în funcție de clasa lexematică căreia îi aparține ambiguizantul (substantive, verbe, propoziții etc.). Al doilea tip a trezit un interes deosebit în rândul cercetătorilor, stârnind și controverse pe măsură în privința subtipurilor identificate și a denumirilor propuse: A(ambiguitate) sintactică (Stageberg, 1970), A. Fonologică (Reah, 1998), A. Referențială (Attardo, 2002). Ambiguitatea sintactică se subîmparte, în viziunea unor lingviști, în A. de clasă (Oaks, 1994) și A. de atașament/ dependentă (Hirst, 1987), în timp ce A. structurală – care ar include și A. sintactică – e reprezentată, pe lângă A. de atașament, și de ambiguitatea constituenților cu potențial de subordonare multiplă (trad. n., cf. *gap-finding*) și de ambiguitatea analitică (altă denumire pentru ambiguitatea de clasă, cf. Hirst, 1987). Pe de altă parte, Trask (2007) subclasifică A. structurală în A. structurii superficiale și A. structurii profunde. Abateri și mai îndrăznețe de la *mainstream*-ul abordărilor constituie idiosincraziile taxonomice avansate de Stageberg, 1971 (lexicală, sintactică, de clasă, de *script*) și Raskin, 1979 (obișnuită, figurativă, sintactică, situațională, cvasi).

III. Minicorpus de cercetare

1. *The driver is safer when the road is dry. The road is safer when the driver is dry.*

(RPP, p. 60)

2. *What did the light-bulb say to the switch? – You turn me on.*

(www.silliness.is)

3. *You can talk us down anytime (Advertisement inviting women to join the airforce)*
(RPP, p. 59)
4. *-You'll have to remember that nobody ever layed (sic!) down on the job and got results.*
- Oh no? What about a hen?!
(RPP, p. 49)
5. *Sergeant: Who likes moving pictures? (Most of the men eagerly step forward) Allright, you fellows carry the pictures from the basement to the attic.*
(RPP, p. 45)
6. *- Really, Bill, your argument with your wife last night was most amusing.*
- Wasn't it, though? And when she threw the axe at me I thought I'd split.
(RPP, p. 43)
7. *Only in wars and epidemics does our country ask us to bear our arms.*
(RPP, p. 53)
8. *- What's the difference between a jeweller and a jailer?*
- I don't know.
- One sells watches and the other one watches cells.
(RPP, p. 39)
9. *I told my doctor that I broke my arm in two places. She told me to stop going to those places.*
(www.silliness.is)
10. *A lady that just purchased a postage stamp.*
- Must I stick it on myself?
- Positively not, madam. It will accomplish more if you stick it on the envelope.
(RPP, p. 46)

IV. Analiza mecanismelor comicogene

IV.1 Ambiguitate lexicală

În acest subtip pot fi încadrate șapte dintre mostrele de la III *supra*. În majoritatea cazurilor comicul derivă din descompunerea sau recompunerea sensului sintagmatic în, respectiv, din cel componential⁴, iar în ultimul polisemantismul este complementat de omonimie.

IV.1.1 Exemplul 1

Traducere *verbatim*: ‘Șoferul este mai în siguranță când drumul e uscat. Drumul e mai (în) sigur(anță) când șoferul e nebăut.’

Exemplul supus analizei ilustrează, în plus, și un caz de coincidență a conectorului cu disjunctorul. Cea care generează ambiguitatea comicogenă e interferența sensului primar, concret, al adjectivului *dry* (cf. MEDAL, p. 429: „1. With no water in/on it”, în rom. ‘fără apă în/pe’), cu un sens derivat din contaminarea sensurilor 7 și 10 ale aceluiași lexem (cf. *ibid*: „7) feeling thirsty” în rom. ‘însetat’ și „10) a dry country does not allow any alcohol to be sold there”, în rom. ‘referitor la o țară în care e interzisă vânzarea alcoolului’), și care s-ar traduce prin ‘însetat de alcool’. Conservarea poantei ar fi posibilă prin utilizarea în română, în același registru argotic, a sintagmei „pe uscat” cu referire la șofer în finalul anecdotei.

IV.1.2 Exemplul 2

Traducere *verbatim*: ‘Ce i-a spus becul întrerupătorului? – Mă aprinzi.’

⁴ Termenii ne aparțin; pentru definiție și o analiză detaliată v. Măciucă, 2005.

Sensurile verbului plurilexemic *turn on* implicate în mecanismul comicogen sunt: cel mai puțin opacifiat semantic (cf. MEDAL, p. 1548: „**1a.** to start using a supply of water, gas, or electricity by turning a TAP, pressing a button, or moving a switch” în rom. ‘a începe să folosești apa, gazul sau electricitatea prin învârtirea unui robinet, apăsarea unui buton sau a unui întrerupător’), respectiv cel mai opac (cf. *ibid.*: „**5.** to make someone feel sexually attracted or sexually excited”, în rom. ‘a atrage sau excita pe cineva sexual’). Varianta de traducere propusă face apel la sinonimul interlingvistic al primului sens (cf. DEX, p. 53: „*aprinde* **4.** Tranz. și refl. a face sau a începe să lumineze”), verb care, în mod fericit, poate fi folosit, opinăm, și în sensul figurat (cf. *ibid.*: „**5.** Refl. Fig. (Despre oameni) A se înflăcăra, a se pasiona; a-și ieși din fire”), cu obiectul în acuzativ, și cu o poantă conservată într-un registru mai degrabă poetic decât argotic.

IV.1.3 Exemplul 3

Sursa comicului de limbaj este, în acest exemplu, verbul plurilexemic *talk down*⁵, utilizat cu două accepții diferite: „**1.** to give instructions to someone who is flying an aircraft to help them bring the aircraft to the ground” (cf. CPVD, p. 336; în rom. ‘a da instrucțiuni cuiva care pilotează un avion, pentru a-l ajuta să aterizeze în condiții de siguranță’) și „**3.** To speak loudly or without stopping in order to prevent someone else from speaking” (cf. *ibid.*; în rom. ‘a vorbi tare sau fără a se opri, cu scopul de a împiedica pe altcineva să vorbească’). Prin urmare, invitația adresată femeilor în anunțul citat s-ar traduce, în conformitate cu

⁵ În structura profundă, *talk down* este de fapt o ‘expresie idiomatică compactă’ (termenul ne aparține, cf. *compact idiom* în Măciucă, 2000, pp. 138-139.)

cele două sensuri: a) ‘puteți să ne conduceți/dirijați oricând cu bine înapoi la sol’ sau

b) ‘puteți să ne lăsați oricând fără argumente’,
cu precizarea că în cea de a doua, prevalându-ne de funcția edulcorantă a umorului, am dat o alură ușor eufemistică tentei misogine camuflante.

Demersul labirintic de transpunere a poantei în altă limbă va fi inclus, așa cum am menționat în secțiunea I *supra*, într-o cercetare *per se*.

IV.1.4 Exemplul 4

Descompunerea sensului sintagmatic în cel componential revine laitmotivic și în acest exemplu, cu deosebirea că aici verbul lexemic este parte integrantă a expresiei idiomatice complexe *lie down on the job*⁶, parafrazabilă prin “to not work as hard at something as you should” (cf. CID, p. 239; rom.: ‘a nu îți da silința cuvenită în ceea ce faci’, trad. n.). Disjunctorul din poziția finală, *a hen*, este cel care produce descompunerea abruptă a sensului opacifiat al sintagmei în cel aditiv, reprezentat de suma sensurilor individuale ale constituenților. Versiunea comicoforă românească *verbatim* pe care o propunem pentru anecdota lingvistică în cauză ar suna, în consecință, după cum urmează: ‘nu uita că nici unul dintre cei care s-au așezat alene/comod pe ceea ce aveau de făcut n-a obținut rezultate spectaculoase. - Zău? Dar găina?! Ai uitat de găină?’

IV.1.5 Exemplul 5

În cadrul gradației ascendente a complexității structurale și semantice conform căreia am ordonat exemplele analizate, al

⁶ *Lay down* este varianta non-standard folosită în uzul colocvial.

cincilea exemplu adaugă mecanismului comicogen de transpoziție semantică și o subtilă restructurare sintactică a sintagmei “incriminate”, *moving pictures*. Astfel, funcția determinativ-atributivă a constituentului *moving* în varianta sensului sintagmatic (*moving pictures*⁷, rom. ‘filme’; trad. *verbatim* ‘imagini / tablouri mișcătoare’) se transformă într-una verbal-predicativă după descompunerea acestuia în cel componential. Conservarea poantei generate de invalidarea primului („filme”) – în care procesează sintagma ascultătorii inocenți, *scil. soldații* – de către cel de al doilea – la care face apel sergentul, cu vădită premeditare malefică a ambiguității mesajului – se poate realiza doar printr-un efort meticolos de selectări și eliminări succesive, care depășește cu mult atât intențiile, cât și spațiul studiului de față. Vom reda, așadar, doar varianta non-comicogenă de traducere: ‘Sergentul: a) (sens sintagmatic, declanșator de entuziasm în rândul soldaților) Cui îi plac filmele? b) (sens componential, cu malițiozitate anvizajat de către superiorul lor) Cui îi place să miște/ mute tablouri? (Majoritatea bărbaților fac repede un pas înainte) Bine, băieți, cărați tablourile de la subsol în pod.’

IV.1.6 Exemplul 6

Un alt exemplu cu disjunctorul plasat la final este cel cu numărul șase. Chiar dacă similar celor din exemplele anterioare, instrumentarul comicofor se situează pe un plan superior de rafinament prin aceea că pune la încercare competența idiomatico-discursivă a ascultătorului/cititorului care, pentru a savura poanta, trebuie să fie familiarizat cu varianta integrală a expresiei la care face

⁷ *Moving pictures* este versiunea americană pe care vorbitorii moderni o consideră vetustă, preferând în locul acesteia simplificatul *movies* sau *motion pictures*.

trimitere disjunctivă, și anume *split with laughter* (rom. ‘a se strica de râs’). Din fericire, de această dată traducerea în română, cu substituirea, sugerată de noi, a verbului consacrat de uzul idiomatic („a se strica”), de către altul, perfect acceptabil în condițiile date, și anume „a se sparge”⁸, nu pare să ridice probleme în transpunerea fidelă a poantei: ‘Zău/Pe cuvântul meu, Bill, cearta de azi-noapte dintre tine și soția ta a fost extrem de amuzantă. – Nu-i așa (că a fost)? Și, când a aruncat cu toporul spre mine, am crezut/simțit că mă sparg’.

IV.1.7 Exemplul 7

Un caz și mai interesant, care, pe lângă camuflarea omofonică a disjunctivului în conector, desfide și competența elocuțională a cititorului/ascultătorului, este exemplul cu numărul șapte. Iar această din urmă componentă comicogenă devine funcțională în momentul în care cititorul/ascultătorul comută procesul mental de pe sensul unu al sintagmei *bear our arms* (cf. MEDAL, p. 105: “**3.** literary [...] **3c.** to carry or hold sth, for example a weapon [...] **bear arms** (=carry weapons)”, rom. ‘a purta arme’), care validează referirea contextuală la *wars* (rom. ‘războaie’), pe sensul doi, obținut prin înlocuirea simultană, în respectiva sintagmă, a constituentului verbal, *bear*, cu omofonul său *bare* (cf. MEDAL, p. 97: “**1.** to remove something that hides or covers something such as a part of your body”, rom. ‘a-și dezgoli o parte a corpului’), și a celui nominal, *arms* (cf. MEDAL, p. 61: “**1.** One of the two long parts of your body with your hands at the end”, rom. ‘braț’, utilizat în context la forma de plural), cu omonimul *arms* (cf. MEDAL, p. 63: “*noun [plural]* weapons, for

⁸ A se vedea utilizarea contextuală extrem de favorabilă asocierii cu lexemul *axe* (rom. ‘topor’), în „a sparge lemne” cu obiectul în acuzativ.

exemple guns or bombs”, rom. ‘arme, de ex. puști sau bombe’), ambii constituenți omofonici validând astfel trimiterea din text la *epidemics* (rom. ‘epidemii’). Se mai cuvine menționat aici încă o idiosincrasie contextuală. Avem în vedere reconfigurarea forțată – doar cu scopul suprapunerii structural perfecte în contextual dat, generatoare, la rândul-i, a premeditatei ambiguizări comunicaționale – aplicată materialului lexical “incriminat”. Mai precis, în sensul unu sintagma se utilizează, de regulă, exclusiv în forma citată *supra*, *bear arms*, fără adjectivul posesiv *our* (rom. ‘noastre’), indispensabil doar formei consacrate a sintagmei purtătoare a celui de al doilea sens, *bear one’s arm(s)*.

În ceea ce privește traducerea, dată fiind rafinarea mecanismului comicogen implicat, etapele identificării variantei optime de conservare a poantei vor fi prezentate într-o cercetare viitoare, din motivele invocate *supra*. Prin urmare, traducerea propusă în această fază, neutră din punctul de vedere al comicului de limbaj, ar fi: ‘Doar în războaie și epidemii ne cere țara să a) sens 1: purtăm arme b) sens 2 ne dezgolim brațele’.

IV.2 Ambiguitatea fonologică

IV.2.1 Exemplul 8

Deși ne aflăm în fața unui caz aparte în privința complexității, în care ambiguitatea fonologică lucrează în tandem cu cea sintactică, am decis să plasăm discutarea acesteia înaintea analizelor celor două mostre din următoarele trei motive. În primul rând, pentru că ambiguitatea fonologică preia fără nici un dubiu conducerea în tandemul invocat *supra*. În al doilea, pentru că exemplele 9 și 10 aparțin unor subtipuri de ambiguitate sintactică clar delimitate. Și, în al treilea, din dorința de a-l face cât mai accesibil cititorului, pentru că discutarea exemplului de față imediat după mostra numărul 7 facilitează cititorului descifrarea mecanismului comicogen, situat pe o treaptă

superioară de dificultate. Astfel, dacă acolo omofonia – și aici “la ea acasă” – se înscrie, cuminte, în interiorul aceleiași clase gramaticale – verbală (*bear, bare*), respectiv nominală (*arms*), în exemplul numărul 8 asistăm la o transcendere a granițelor dinspre verb spre substantive și în sens invers, prin intermediul ambiguității sintactice, de clasă: *sells* (verb, pers. a III-a, nr. sg., rom. ‘vinde’) → *cells* (subst., nr. pl., rom. ‘celule de închisoare’), *watches* (subst., nr. pl., rom. ‘ceasuri’) → *watches* (verb, pers. a III-a, nr. sg., rom. ‘păzește’). Trebuie făcută în același timp precizarea că ambiguitatea fonologică își intră în drepturile sale depline doar în varianta orală, rostită, a anecdotei, dat fiind faptul că *sells* și *cells* sunt doar omofone, nu și omografe.

Prin urmare, traducerea – și în acest caz neutră sub aspectul lingucomediei, din motivele invocate *supra* – ar suna după cum urmează: ‘– Care e diferența dintre un bijutier și un gardian? – Nu știu. – Unul vinde ceasuri, și celălalt păzește celule(le)’.

IV.3 Ambiguitatea sintactică

IV.3.1 Exemplul 9

Penultima mostră din corpus este un exemplu clasic de subordonare multiplă a unei construcții prepoziționale⁹, strategie sintactică care ține, evident, de logica lingvistică universală. Acesta este și motivul pentru care coeficientul său de traductibilitate este atât de ridicat, permițându-ne abordarea traductologică chiar de la bun început: ‘I-am spus doctoriței că mi-am rupt brațul în două locuri. La care ea mi-a recomandat să nu mă mai duc în locurile cu pricina.’

⁹ Cf. și “PP attachment” (Oaks 1994, Attardo et al. 1994).

Cu o constantă bine definită, reprezentată de verbul *broke* (=‘(mi)-am rupt’), variabilele în acest subtip de ambiguitate sintactică, amalgamată aici și cu una lexicală, sunt, în structura profundă a relației de dependență sintactică:

I (=‘eu’) – *in two places* (=‘în două locuri’)

my arm(=‘brațul’(meu)’ – *in two places* (=‘în două locuri’). Explicitarea lor se poate face cel mai clar prin intermediul unor parafraze ale structurii superficiale, menite să le pună în evidență, și anume:

I was (staying) in place one when I first broke my arm and in place two when I broke my arm the second time

[=‘eram/stăteam în locul unu când mi-am rupt brațul prima dată și în locul doi când mi l-am rupt a doua oară’],

pentru prima relație și

my arm was broken (*Statal Passive*) in place one and in place two

[=‘brațul meu era rupt (*pasivul static*) în locul unu și în locul doi’].

Condiția *sine-qua-non* pentru conservarea poantei în traducere este ca ambiguitatea celor două sensuri ale lexemului *place* să se reflecte cu acuratețe în zona limbii-țintă, cu alte cuvinte, ca *place* și „loc” să beneficieze de sinonimie totală în aria semantică implicată contextual în generarea ambiguității lexicale. Și, întrucât cele două sinonime interlingvistice îndeplinesc această condiție (sens 1=locație, localitate; sens 2=segment al corpului uman), spațialitatea geografică poate fi suprapusă semantic cu succes peste cea a topografiei corporale umane, cu incontestabile “urmări” comicogene.

IV.3.2 Exemplul 10

Exemplul care încheie seria ascendentă a complexității mecanismelor comicogene este și cel mai ofertant din perspectivă traductologică, dar nu în sensul strict al traducerii contextuale ca atare, ci mai degrabă în cel al echivalării linguaculturale. Și aici componenta de bază a mecanismului e ambiguitatea sintactică generată de versatilitatea particulei adverbial-prepoziționale *on*¹⁰, altfel spus de dubla subordonare a acesteia în raport cu verbul *stick*, împreună cu care formează un ansamblu lexical purtând numele de „verb plurilexemic”. Așadar, dacă o considerăm colocabilă cu verbul *stick*, atunci avem de-a face cu ceea ce în gramatica engleză poartă numele de *phrasal multi-word verb* (‘verb plurilexemic de tip frazal’, trad. n.). Dacă, pe de altă parte, considerăm că particula nu face parte din semantica intimă a verbului *stick*¹¹, atunci avem de-a face cu o combinație liberă de cuvinte¹², mai precis cu o construcție lingvistică formată din *on*, cu rol prepozițional, și pronumele *myself*. Redăm mai jos o reprezentare grafică a celor două variante sintactice:

[*stick it on*] *myself* vs *stick it* [*on myself*].

Ambiguitatea lexicală este consecința faptului că în prima variantă *myself* funcționează ca pronume de întărire, pe când, în cea de a doua are rol de pronume reflexiv, menținându-se, prin urmare, în cadrul aceleiași clase gramaticale.

O modificare sintactică apare și în ceea ce privește regimul complementelor verbului *stick*. În varianta de verb frazal,

¹⁰ În terminologia gramaticii engleze, acest tip de particule cu dublă funcție se numesc *adprep*.

¹¹ Termenul la care gramatica engleză face de obicei apel în acest caz este *non-inherent preposition*.

¹² Combinația liberă nu presupune aplicarea unor restricții severe de compatibilitate, cum se întâmplă în cazul expresiilor fixe.

pronumele *it* – ca substitut al substantivului *stamp* [=‘ timbru’] –, îndeplinește funcția de obiect, în timp ce *myself*, în a doua variantă, corespunde profilului de complement prepozițional, sau, într-o (versiune de) interpretare mai adecvată, în viziunea noastră, celui de obiectoid¹³.

Traductibilitatea anecdotei în discuție depinde, așadar, în principal, de reușita echivalării ambiguității lexicale. Versiunea neutră de traducere propusă *infra* vorbește de la sine în privința șanselor de reușită a respectivei echivalări:

„O doamnă care tocmai a cumpărat un timbru: - Trebuie să îl lipesc a) *sens 1*: singură (=‘eu însămi’)? (în interpretarea inocentă a doamnei) b) *sens 2*: pe mine? (în varianta malițioasă a funcționarului). – Firește că nu, doamnă. Veți obține rezultate mai bune dacă îl veți lipi pe plic.”

Tocmai de aceea sugerăm în acest caz echivalarea linguaculturală, pentru că, din fericire, avem la dispoziție o mostră românească de linguicomedie, care nu numai că se încadrează în aceeași sferă a serviciilor postale, dar face uz, pe deasupra, și de același mecanism comicogen al ambiguității sintactice:

„Doamna îi întinde plicul funcționarului:

- *Par avion?*

Acesta, după ce o scrutează din cap până-n picioare, răspunde sec:

- Nu păreți.”

Ambiguizarea derivă în acest caz din interferarea celor două sensuri contextuale ale lexemului *par*, și anume: sensul 1 și funcție prepozițională în străinismul de sorginte franceză consacrat de jargonul poștal internațional, *par avion*=‘pe cale

¹³ Termenul reprezintă traducerea noastră a celui din limba engleză, *objoid*, propus de Allerton, 1979.

aeriană/prin intermediul avionului’; și sensul 2 și funcție verbală (*a părea*, pers. I, nr. sg., acordat cu pronumele eliptic *eu*).

Ceea ce se modifică față de limba-sursă este registrul implicațiilor conversaționale (cf. Grice, 1975, *conversational implicatures*) subiacente în comportamentul total necooperant al funcționarului: din pură malițiozitate în incompetență crasă.

V. Observații finale

În această fază a cercetării, concluziile nu pot fi decât parțiale, cele finale, privind traductibilitatea comicului de limbaj, urmând a fi formulate după finalizarea ultimei etape investigative.

O primă observație privește precaritatea morfologică a limbii engleze, atât de blamată de unii lingviști pentru numeroasele blocaje comunicaționale pe care le generează, și care, paradoxal, pe tărâmul “fermecat” al linguicomediei, se dovedește a fi o adevărată mină de aur a „potențiatorilor de ambiguitate” (*ambiguity enablers*), surclasând de departe o limbă romanică precum româna, cu un sistem morfologic impecabil.

O altă observație se impune a fi formulată – chiar dacă timpuriu, dar nu prematur¹⁴ – referitor la coeficientul de traductibilitate a umorului lingvistic, care, din cele expuse în secțiunea IV anterioară, pare să scadă nu atât în funcție de complexitatea mecanismului comicogen, ci mai degrabă în raport cu nivelul de competență lingvistică implicat în descifrarea acestuia. Astfel, dacă facem o comparație între cazurile IV.3.1 și IV.3.2 *supra*, în care am identificat același număr și subtipuri similare de componente ale mecanismului comicogen (ambiguitate sintactică și ambiguitate lexicală), beneficiind, în

¹⁴ Ne rezervăm dreptul de a o formula aici, cu mențiunea că în fazele ulterioare ale cercetării vom aduce noi argumente pentru amendarea, respectiv validarea acesteia.

plus, și de implicarea acelorași niveluri de competență – elucutațională și idiomatică (v. Coșeriu, 1994) –, am constatat că doar în cazul exemplului de la IV.3.1 am reușit să conservăm poanta în procesul traducerii. Motivul – evidențiat la momentul analizei – a fost posibilitatea transpunerii în limba-țintă și a ambiguității lexicale, pe lângă cea sintactică. Cu alte cuvinte, nu a fost suficientă corespondența logicii interne a ambelor limbi cu cea a limbajului universal¹⁵, ci a fost nevoie și de îndeplinirea simultană a omonimiei lexicale și pe palierul interlingvistic.

Nu în ultimul rând, ceea ce urmează să demonstrăm cu precădere în etapele ulterioare ale cercetării este că, atât literatura de specialitate în respectivul subdomeniu, cât și complexitatea fenomenului explorat ne îndreptățesc să delimităm cu fermitate, din ambele perspective – practică și, mai cu seamă, teoretică – traducerea comicului de limbaj de restul subdomeniilor teoriei și practicii traducerii, și, pe cale de consecință, să îi atribuim un cadru traductologic *per se*.

Bibliografie primară

BELL, D. N., BELL, B. N. (1977): *Reading for Profit and Pleasure*, Moscow: Moscow University=RPP

****Cambridge Idioms Dictionary* (2006): Cambridge, New York, Melbourne etc., Cambridge University Press=CID

****Cambridge Phrasal Verbs Dictionary* (2006): Cambridge, New York, Melbourne etc.: Cambridge University Press=CPVD

****Dicționarul Explicativ al Limbii Române* (1998): București: Univers Enciclopedic=DEX

¹⁵ Brațul se poate rupe și în două locuri geografice diferite și în două locuri sub aspectul anatomiei umane; timbrul poate fi lipit pe plic – cum se întâmplă de obicei, dar și, chiar dacă în mod excepțional, pe o parte a corpului uman.

***Macmillan English Dictionary for Advanced Learners (2006):
Midsommer, Norton, Radstock, UK: Sellwood
Systems=MEDAL

Bibliografie secundară

- AGAR, M., (1994): *Language Shock: Understanding the Culture of Conversation*, New York: William Morrow.
- ALLERTON, D. J., (1979): *Essentials of Grammatical Theory: A Consensus of Syntax and Morphology*, London: Routledge & Kegan Paul.
- ALTMANN, G. T. M., STEEDMAN, M. (1988): „Interacting with Context During Human Sentence Processing”, *Cognition* 30, pp. 191-238.
- ATTARDO, S. (1994): *Linguistic Theories of Humor*, Berlin-New York: Mouton de Gruyter.
- ATTARDO, S., HUGHES ATTARDO, D., BALTES, P., PETRAY, M. J. (1994), „The Linear Organization of Jokes: Analysis of Two Thousand Texts”, *Humor: International Journal of Humor Research* 7(1), pp. 27-54.
- BAKER, M. (1992): *In Other Words: A Coursebook on Translation*, London: Routledge.
- COȘERIU, E. (1994), *Prelegeri și conferințe*, Iași, Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, S. C. „Dosoftei” S. A. Iași.
- GIORA, R. (2003): *On our Mind. Salience, Context and Figurative Language*, Oxford: Oxford University Press.
- GOMPEL VAN, R. P. G., PICKERING, M. J., TRAXLER, M. J. (2000): „Unrestricted Race: A New Model of Syntactic Ambiguity Resolution”, in Kennedy, A., Radach, R., Heller, D., Pynte, J. (eds.) *Reading as a Perceptual Process*, Amsterdam – New York: Elsevier.
- GREIMAS, A. J. (1966): *Sémantique Structurale. Recherche de méthode*, Paris: Larousse.

- GRICE, P. (1975): „Logic and conversation”, in Cole, P., Morgan, J. (eds.), *Syntax and Semantics 3. Speech acts*, New York: Academic Press, pp. 41-58.
- HIRST, G. (1987): *Semantic Interpretation and the Resolution of Ambiguity*, Cambridge: Cambridge University Press.
- MĂCIUCĂ, G. (2000): *Glimpses of the English Verb Group*, Suceava: Editura Universității „Ștefan cel Mare” Suceava.
- MĂCIUCĂ, G. (2005): *Valori semantice și stilistice ale verbului în limbile română, engleză și germane*, Iași: Universitas XXI.
- OAKS, D. D. (1994): „Creating Structural Ambiguities in Humor: Getting English Grammar to Cooperate”, *Humor: International Journal of Humor Research* 7(4), pp. 377-401.
- RASKIN, V. (1979): „Semantic Mechanisms of Humor”, in Chiarello et al (eds.), *Proceedings of the Fifth Annual Meeting of the Berkley Linguistics Society*, Berkley, C. A.: University of California.
- RASKIN, V. (1985): *Semantic Mechanisms of Humor*, Dordrecht: D. Reidel Publishing Company.
- REAH, D. (1998): *The Language of Newspapers*, London-New York: Routledge.
- STAGEBERG, N. C. (1971): „Structural Ambiguities in English”, in Deighton, L. C. (ed.), *The Encyclopedia of Education* 3, pp. 356-366.

WEBGRAFIE

www.silliness.is [consultat la 01/06/2022]